

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Държавна агенция
за закрила на детето

МИНИСТЪР НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА
БУЛ. "КНЯЗ ДОНДУКОВ" № 2А
ГР. СОФИЯ

e-mail: priemna@mon.bg

УВАЖАЕМИ ГОСПОЖИ И ГОСПОДА,

Приложено Ви изпращам актуализираните от страна на Държавната агенция за закрила на детето *Практически насоки за действията, които работещите в образователните институции в сферата на средното образование следва да предприемат в случай на инцидент, ситуация на насилие и в други критични случаи, протокол за докладване и последваща реакция*, които да бъдат сведени на вниманието на детските градини и училищата. Практическите насоки са допълнени с протокол за докладване, формуляр за подаване на сигнал, схема за действие и помагало за превенция.

Надявам се съвместните ни усилия в посока гарантиране на правата и интересите на децата да доведат до издигане авторитета, както на институциите, работещи в сферата на закрилата, така и на българското училище сред широката общественост.

Приложение: съгласно текста

С уважение,

 Recoverable Signature

X

Елеонора Лилова
Председател на ДАЗД
Signed by: Eleonora Stoyanova Lilova

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Министерски съвет

Държавна агенция за закрила на детето

Практически насоки за действията, които работещите в образователните институции в сферата на средното образование следва да предприемат в случай на инцидент, ситуация на насилие и в други критични случаи, протокол за докладване и последваща реакция

I. Въведение.

Целта на настоящите практически насоки е да се подпомогнат и да се предоставят конкретни стъпки за действия на служителите в случаи на инцидент или насилие в образователната институция. Възможността за адекватна реакция на служителите, включва идентифициране на ситуацията, предприемане на адекватни действия за защита на пострадалото дете/ученик и за гарантиране правата и интересите на останалите деца/ученици, уведомяване на органите за закрила на детето и на родителите, които носят първостепенна отговорност за отглеждането и развитието на детето, а също и в определени случаи на лицата, които полагат грижи за детето, когато то е настанено извън семейството като мярка за закрила по реда на Закона за закрила на детето. Изключително важна за адекватността на планираните и предприетите мерки е ранната оценка на ситуацията, както и дейностите по превенция за възникване на инциденти. Целта на тази оценка е установяването на състоянието на безопасността на децата и предприемане на последващи действия в сътрудничество с всички заинтересовани страни.

II. Използвани определения за целите на настоящото ръководство, във връзка със случаи на пострадали деца при инцидент, насилие или други критични ситуации:

Инцидент е всяко травматично събитие за дете, в следствие на което е наличен риск от увреждане на неговото физическо и/или психическо здраве.

Насилие над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

Видове насилие: физическо, психическо, сексуално, пренебрегване/неглижиране¹, дигитално насилие/кибертормоз.

1. **Физическо насилие** е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето.

2. **Психическо насилие** са всички действия, които могат да имат вредно въздействие

¹ Определения за физическо, психическо, сексуално насилие и пренебрегване в §1 от Допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето

върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

3. **Сексуално насилие** е използването на дете за сексуално задоволяване.

4. **Пренебрегване** е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

5. **Дигитално насилие/кибертормоз** представлява използването на интернет за нанасяне на емоционална вреда върху други хора.²

Сигнал е постъпила в Дирекция "Социално подпомагане" (отдел „Закрила на детето“) информация за дете в риск или за нарушаване правата на дете.³

Лица, които полагат грижи за детето са роднини и близки, приемно семейство или ръководител на специализирана институция, при които детето е настанено по реда на Закона за закрила на детето.

Дете в риск⁴, е:

а) чиито родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права или чиито родителски права са ограничени, или детето е останало без тяхната грижа;

б) което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;

в) за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;

г) което страда от увреждания, както и от трудно лечими заболявания, констатирани от специалист; (отм. от 1.01.2020 г. в Допълнителните разпоредби на ЗЗДет.)

д) за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище.

Настоящ адрес на дете е адресът, на който детето пребивава.⁵

Сведения и данни за личността на дете е всяка информация за детето по смисъла на чл. 4, т. 1 от Регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните) (ОВ, L 119/1 от 4 май 2016 г.).⁶

III. Конкретни стъпки за превенция и за действие при насилие, инцидент или критично събитие:

Превенция

За предотвратяване на случаи на насилие, инцидент или различни форми на неприемливо поведение от страна на дете/ученик от изключително значение е:

✓ навременното идентифициране на възможна проблемна ситуация или възникнала вече такава;

✓ адекватна последваща реакция;

² Подробно определение е дадено и в Механизма за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование

³ §1, т. 6 от Допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето

⁴ §1, т. 11 от Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето

⁵ §1, т. 15 от Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето

⁶ §1, т. 2 от Допълнителните разпоредби на Закона за закрила на детето

✓ прозрачност и координиране на предприетите действия и резултатите от тях.
Действия на служителите в образователните институции:

1. Извършват превенцията на насилието и преодоляването на проблемно поведение на детето/ученика се изразява във включване на отделни деца и ученици в съответни дейности по чл. 45 от Наредбата за приобщаващо образование за въздействие върху вътрешната мотивация, както и оказване на психологическа подкрепа от психолог. Важното е да се знае, че могат да се прилагат една или повече от посочените дейности, съобразно конкретната ситуация, за въздействие върху вътрешната мотивация:

1.1. обсъждане между ученика и класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем и получаване на подкрепа за разрешаването му;

1.2. използване на посредник при решаване на конфликт в училище;

1.3. консултиране на детето или ученика с психолог/педагогически съветник;

1.4. създаване на условия за включване на ученика в група за повишаване на социалните умения за общуване и за решаване на конфликти по ненасилствен начин;

1.5. насочване на детето или ученика към занимания, съобразени с неговите потребности;

1.6. индивидуална подкрепа за ученика от личност, която той уважава (наставничество);

1.7. участие на ученика в дейности в полза на паралелката или училището, включително определяне на възможности за участие на ученика в доброволчески инициативи;

1.8. други дейности, определени в правилника за дейността на институцията.⁷

2. Класният ръководител/учител/психолог/педагогически съветник/свидетел на ситуация **регистрира в работната документация** различните прояви на неприемливо поведение.

3. Лицата от т. 2 **уведомяват своевременно** (след наблюдаване на някоя от изброените по-долу ситуации) устно или писмено ръководителя на образователната институция за:

✓ установени индикации за напрежение (вкл. физическа саморазправа) между конкретни деца/ученици;

✓ проявена родителска реакция и търсене на съдействие по повод дадено поведение на дете/ученик;

✓ групиране на децата/учениците в групата/класа на групички, в които се наблюдава неприемане или отхвърляне на даден ученик/дете или група ученици/деца;

✓ зачестили случаи на вербална агресия между деца/ученици;

✓ случай на неуважително и/или подигравателно поведение към учителя, незначитане на неговия авторитет и действия;

✓ дете/ученик, което страни от останалите деца/ученици и избягва всякакви форми на комуникация и приятелство;

✓ други необичайни от ежедневните реакции и прояви на деца/ученици.

4. **Родителите** (по възможност и двамата родители), **своевременно се уведомяват от класния ръководител/учителя на групата** за наличието на даден проблем, неприемливо или агресивно поведение от страна на детето им. Погрешна стъпка би било да се държат в неведение и да не бъдат информирани за последиците от поведението на детето, това от своя страна поражда недоверие и съмнение по отношение на правилността и навременната реакция от страна на институцията. В този случай не е необходимо децата/учениците, по отношение на които е нужно предприемане на целенасочени действия да бъдат идентифицирани с техните имена, пред родителите, които не са техни законни представители. Това трябва да бъде обяснено и по подходящ

⁷ Чл. 45 от Наредбата за приобщаващо образование, МОН

начин на родителите, че има защита на личната неприкосновеност на детето, както на тяхното, така и на всяко друго дете в образователната институция.

5. Родителите заедно с учител/педагог/психолог **обсъждат предлаганите решения за разрешаването на даден проблем** или неприемливо поведение на детето, както и действията, които ще се предприемат от всички заинтересовани страни.

6. **В случай че** родителите не осигуряват присъствието на децата или учениците за прилагане на дейностите за личностна подкрепа, **директорът** на детската градина или училището **подава писмен сигнал** до дирекция "Социално подпомагане" по настоящия адрес на детето или ученика, които от своя страна предприемат при необходимост мерки за закрила на детето в семейна среда. **Дирекция „Социално подпомагане“/ДСП** (отдел „Закрила на детето“) **информира образователната институция за предприетите действия**, като може и да отправи препоръки за подобряване и допълване на плана за подкрепа на детето/ученика, също така и препоръки за включване на детето/ученика в социални услуги в общността или за осигуряване на специалисти от такива услуги, които да работят не само с това дете/ученик, а и с останалите деца/ученици от групата/класа.

7. При прилагането на дейност 1.6. като наставник може да бъде привлечено и лице от близкото роднинско обкръжение на ученика, няма пречка да бъде и педагог от образователната институция, също така пълнолетен брат, сестра, приятел и др. За определяне на такова лице следва да бъдат проведени разговори както със самия ученик, така и с неговите родители/настойници/попечители. Трябва да бъде взето предвид мнението на ученика по този важен въпрос, който го касае. **Наставникът** трябва да е лице, което разбира в достатъчна степен различните аспекти на процеса на вземане на решения и ясно да осъзнава отговорността на тази роля, да има изградена емоционална и доверителна връзка с ученика. Наставникът трябва да съзнава, че представлява изключително интересите на детето. Препоръчително е **да се разработи план** в какво точно ще се състои индивидуалната подкрепа на ученика, както и обратната връзка с образователната институция от негова страна. Желателно е първоначално провеждане на периодични срещи за обсъждане на резултатите, трудностите и постиженията.

8. Учителят в групата или класният ръководител **запознава родителите с предприетите конкретни дейности за превенция на насилието и преодоляване на проблемното поведение. Информират ги за резултатите от изпълнението им.**

9. За успешна превенция са важни следните **стъпки**:

9.1. да се поддържа ефективна комуникация между всички участници в образователния процес, между всички заинтересовани страни;

9.2. ръководството на образователната институция трябва да бъде навреме информирано за възможна „критична точка“/рисков фактор или ситуация;

9.3. дори и в случаите на проявена агресия или неприемливо поведение на дете/ученик спрямо педагог, от негова страна в никакъв случай не бива да се коментира ситуацията пред останалите деца/ученици по начин, който да злепостави детето, да го стигматизира, да го „демонизира“, на останалите деца/ученици трябва да бъдат обяснени по подходящ начин в определен час, може и в часа на класа, приемливите методи, отношения и уважение към учителя, както и по какъв начин се е почувствал учителя от неуважителното отношение към неговата професия или личност. Препоръчително е в тези случаи да се търси подкрепата на психолога на образователната институция за извършване на групова работа с децата/учениците, важното е да се привлекат връстниците и да станат съпричастни в подкрепата на това дете/ученик, а също така и да предостави методическа помощ на учителя за превенция на подобно поведение, както и за снижаване на напрежението;

9.4. родителите/настойниците/попечителите на детето/ученика трябва да бъдат

навреме уведомявани от класния ръководител/учителя на групата за случаите на неприемливо поведение, да се търси тяхното партньорство по отношение на процесите на вземане на решение на ситуацията, за да се превантират по-сериозни бъдещи прояви. За целта освен разговори по телефон е препоръчително и провеждане на среща на територията на образователната институция без детето/ученика, а в последствие и в негово, ако се налага. Тези действия са важни, за да се избегнат възможни „подписки“ от страна на родители и поставяне на ултимативни искания.

9.5. ако детето/ученика, което проявява неприемливо поведение е новопостъпило, преместено от друго училище/детска градина, е важна ключовата роля на класния ръководител и/или психолога за подготовка на връстниците му. На децата/учениците предварително трябва да бъде обяснено, че има ново дете/ученик, което се нуждае от тяхната помощ и подкрепа така, за да се адаптира успешно към средата. В този случай, може да се определи и дете/ученик, като наставник, което да е с изяви лидерски умения и поведение. За детето/ученика трябва да се създаде среда, основаваща се на доверие, споделяне на информация, способност за изслушване и благоразумни напътствия от връстници и учители.

9.6. да се разработят, препоръчително е съвместно с децата/учениците, различни материали, вкл. интерактивни такива, за взаимодействие в групата/класа за ограничаване на тормоза и насилието сред децата/учениците, които да се поставят на видно място в класните стаи/групите и в училището/детската градина.

Реакция в ситуация при инцидент или проява на насилие между деца/ученици и върху деца/ученици

1. Действия за прекратяване на насилието или травматичното събитие: Служителят на образователната институция, свидетел на случилото се или уведомен за него, се намесва **незабавно**, за да преустанови проявата на насилие или друго травматично събитие.

2. Приоритетна грижа е здравето на всички деца/ученици, участници в инцидента или насилието:

Служителят на образователната институция, свидетел на случилото се или уведомен за него, **организира веднага помощ от медицинското лице в детската градина/училище**, за установяване нуждата от намеса на Бърза неотложна медицинска помощ /медицинското лице извършва преглед и сигнализира Бърза помощ, при нужда, след което описва състоянието, интервенцията и причината за нея в медицинския журнал/. При невъзможност поради обективни причини за осъществяване на контакт с медицинското лице, се търси съдействие незабавно Бърза неотложна медицинска помощ.

3. Незабавно се сигнализира за случилото се:

3.1. **Директорът на образователната институция и класният ръководител (в училищата);**

3.2. **Родителите на детето/учениците, пострадали от насилие или инцидент и тези, които са упражнили такъв (възможно е детето да има назначени настойници, попечители, или за него грижи да полагат други лица, при които детето е настанено като мярка за закрила по реда на Закона за закрила на детето).** Търси се тяхното партньорство по отношение на процесите на вземане на решение за подкрепа на децата в ситуацията. Важно е родителите да са информирани, без да се укрива определена информация, но по начин, който няма да нанесе допълнителна вреда за детето/ученика - жертва и за извършителя.

3.3. **Дирекция „Социално подпомагане“ (отдел „Закрила на детето“/ОЗД).**

Компетентна да предприеме мерки за закрила е тази дирекция, която е **по настоящ адрес на детето** (това е адресът, на който детето пребивава). В случай на по-голяма оперативност и спешност може да се сигнализира дирекция „Социално подпомагане“ по местонахождение на училището по телефон, факс, електронна поща /данни за телефони, факс, електронна поща на дирекции „Социално подпомагане“ на територията на цялата страна, които са публикувани на сайта на Агенция за социално подпомагане www.asp.government.bg/. До 24 часа от случилото се, сигналът се подава и писмено до ДСП. *Приложение 1. Примерен образец на бланка с необходимото съдържание за оперативно регистриране на сигнал на насилие/инцидент в образователната институция, който се изпраща на Дирекция „Социално подпомагане“ (ОЗД) по местоживее на детето, в изпълнение на задължението за уведомяване.*

3.4. При невъзможност за осъществяване на незабавен контакт с Дирекция „Социално подпомагане“, отдел „Закрила на детето“ по местоживее на детето, с което се е случил инцидент, както и при необходимост от незабавна намеса на органите на реда, за предотвратяване на друга проява или на престъпно посегателство, сигналът за инцидента и предприетите действия или за проявата на насилие се подава на **органите на Районното управление на МВР /инспектор Детска педагогическа стая, оперативен работник/**.

3.5. За незабавно сигнализиране на органите по т.3.4. може да се използват и възможностите на:

✓ **Националната телефонна линия за деца 116 111 към Държавната агенция за закрила на детето**, която е с национално покритие, денонощна и безплатна.⁸

✓ **Държавната агенция за закрила на детето** – устно на телефон /централа/ +359 2 933 90 10; +359 2 933 90 11; факс +359 2 980 24 15, по електронна поща на e-mail: sacr@sacr.government.bg, в приемна на адрес: гр. София, ул. „Триадица“ №2. Или на приемните в петте териториални поделения на Държавната агенция за закрила на детето,

⁸ Линията 116 111 е изградена в изпълнение на Решение на Европейската комисия, от 2007 г. за създаване на единен хармонизиран номер за оказване на помощ на деца. В Закона за закрила на детето, още от 2009 г., е регламентирано изграждането на: "Хармонизиран телефонен номер с национално покритие за информиране, консултиране и помощ на деца" (ДВ, бр. 14 от 2009 г.). Оттогава функционира Националната телефонна линия за деца и е факт и параграф 41 от ЗЗДет., където е разписано задължението за поставяне на информация за номер 116 111 на видно място в детските ясли, детските градини, училищата, доставчиците на социални услуги за деца, здравните и лечебните заведения. Националната телефонна линия за деца 116 111 е за консултиране, информиране и за помощ на деца. Функционира 24 часа, 7 дни в седмицата и е безплатна. На нея могат да звънят всички граждани във връзка с проблеми, свързани с деца. Това е възможност за всички – деца, родители, професионалисти, роднини, съседи, приятели, близки – независимо дали са от град или малко село, дали имат тежък проблем или дребно питане, да се обадят на тази линия и да разговарят със специалист, както и да подадат сигнал за дете в риск.

Следва да се обърнем внимание и на два изключително важни момента:

1. Сигналите за деца в риск, постъпили на телефон 116 111 се изпращат незабавно на съответната Дирекция „Социално подпомагане“, отдел „Закрила на детето“, които извършват пряката работа с децата и семействата и проучват и оценяват сигнала. Тези социални работници не са служители на Държавната агенция за закрила на детето. В ДАЗД сигналът се получава за сведение, наблюдение и контрол. Дирекциите „Социално подпомагане“ са задължени да изпратят в ДАЗД информация за резултатите от предприетите действия. В зависимост от проблема се сигнализират и органите на МВР (съответното районно управление или към „Национална система 112“) и Регионалните управления на образованието към МОН.

2. Обслужването на линията ежегодно се възлага от Държавната агенция за закрила на детето на доставчик на социални услуги, след провеждане на конкурсна процедура по ЗОП. Линията се обслужва чрез експертен екип, със специална квалификация и опит, и одобрение и от ДАЗД на всеки един от работещите на линията. От страна на ДАЗД се осъществява непрекъснат мониторинг и контрол на работата на консултантите чрез насрещни проверки, ежеседмични срещи, писмени отчети, проследяване на работата по сигналите. Линията се финансира от държавния бюджет и не се допускат и използват други източници на финансиране за тази линия.

които се намират в гр. Бургас, гр. Варна, гр. Враца, гр. Пловдив, гр. Русе, до които също може да се подаде сигнал, налични на официалната електронна страница www.sacp.government.bg. **Достатъчно е първоначално да се подаде информацията, описана във Формуляра за уведомяване – Приложение 1.**

4. Регистрация на инцидента или проявата на насилие: От страна на ръководството първо се проверяват предприетите спешни мерки за здравето и живота на децата/учениците и сигнализирането на заинтересованите страни – родители, социалните работници от отдела „Закрила на детето“ (Дирекция „Социално подпомагане“), след което случаят се регистрира в **Регистър, създаден във връзка с Механизма за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование.** Обособява се **досие**, в което се прилагат писмените обяснения на служителите, очевидци на случилото се, опис на хронологично предприетите действия и постигнати резултати в опазване на физическото и психическо здраве на децата - участници в инцидента и/или проявата на насилие. В случай на насилие задължително се предприемат и действия по разработения алгоритъм към Механизма за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование.

5. Допълнителни действия в случай на упражнено насилие върху ученик/дете от страна на служител в образователната институция – Директорът на образователната институция предприема незабавни действия за проверка на фактите и обстоятелствата по случая, след което изготвя доклад за предприетите действия и за резултатите, който представя на вниманието на началника на Регионалното управление на образованието и на органите на РУ на МВР по места.

6. Екипно обсъждане на случая, с оглед превенция на инциденти и прояви на насилие – Случаите на инциденти и тормоз задължително се обсъждат на заседание на екипа, създаден във връзка с Механизма за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование във всяка образователна институция, с участието на социални работници от отдела за закрила на детето към Дирекция „Социално подпомагане“ към Агенцията социално подпомагане, с оглед анализ на случилото се и причините, които са го породили; планиране на мерки и действия, изпълнението на които ще доведат до трайно намаляване на случаите на насилие между деца, ученици и върху тях, както и до снижаване на броя на инцидентите.

7. Привличане на външни специализирани доставчици на услуги за подкрепа на екипа за справяне със създалата се ситуация и минимизиране на рисковете и предотвратяване на ескалиране на напрежението. Информация за доставчиците на социални услуги може да бъде получена от официалната електронна страница на ДАЗД (секция „Лицензиране“, подменю „Регистри“, „Регистър на издадените лицензи“, или на посочения телефон за връзка там), както и от отделите за закрила на детето, за наличните социални услуги на територията на всяка община. Примерни социални услуги, които могат да се ползват за подкрепа са Центрове за обществена подкрепа, Центрове за информиране, консултиране, обучение и подкрепа, Центрове за социална рехабилитация и интеграция, Мобилни центрове и други иновативни услуги, които се предоставят от общината или от друг доставчик на социални услуги за деца, който притежава лиценз от председателя на ДАЗД.

Важно! Детето или ученикът **има право да ползва** образователна услуга/и и социална услуга/и за деца **едновременно**, с оглед спецификата и многообразието на индивидуалните си потребности, **но без дублиране на една и съща по вид и с еднаква насоченост услуга, предоставяна и от страна на образователната, и от страна на социалната система.** В случаите, когато услугите се предоставят от двете системи, те се предоставят при интегриран подход, взаимодействие и пълна координация. Два типа

услуги следва да се допълват. Организацията в предоставяне на дейностите не допуска припокриване на подкрепата, която се осигурява от екипите. Ползването на образователна услуга не ограничава насочването към други услуги в общността, включително социални, при условие, че се спазва основният принцип – **едно дете да не получава една и съща дейност в различните типове услуга, за да няма дублиране на дейностите за подкрепа**, но всички услуги, предназначени да осъществяват подкрепа в процеса на отглеждане и образование да могат пълноценно и активно да реализират подкрепящи функции и взаимно да се допълват.

Кризисна ситуация

1. Действията за първоначална подкрепа на детето се предприемат с цел своевременно снижаване на напрежението и преодоляване на травмата от преживяното насилие/инцидент или от това, че детето е било свидетел на инцидента или ситуацията на насилие. Детето не се разпитва, ако не желае да споделя, за да не се травмира повторно. Незабавно се търси съдействието на психолог за оказване на подкрепа на пострадалото дете/деца и на останалите деца, свидетели на насилието/инцидента.

2. **При нужда от кризисна интервенция:** В случай на травматично /кризисно/ събитие, настъпило за група ученици/деца, в следствие на участие или присъствие на инцидента или упражнено насилие, водещо до риск от увреждане на физическото или психическо здраве, се оказва незабавна психологическа подкрепа чрез извършване на кризисна интервенция от психолога на образователната институция, от екип на Министерство на образованието и науката, както и от психолози, работещи в социални услуги на територията на населеното място, в което е ситуирано училището/детската градина, с активното действие и съдействие на Дирекция „Социално подпомагане“, в качеството ѝ на орган за закрила на детето на местно ниво, или от екипа за кризисна интервенция към Държавна агенция за закрила на детето.

3. При настъпване на кризисна ситуация с широк публичен/медиен интерес от ръководството на образователната институция се организира **извънреден Педагогически съвет**, на който служителите се запознават със ситуацията, напомня им се изрично тяхното задължение да не се разгласяват сведения и лични данни за детето (чл. 11а от Закона за закрила на детето).

4. Определя се лице, което да е „говорител“ на образователната институция пред медиите, като в случая е добре да се координира при възможност с пресцентъра на МОН и да се консултира с началника на РУО. Това лице трябва да е запознато със ситуацията, да може свободно да общува с медиите, да умее да представи предприетите действия без да оставя впечатление за пасивност, неадекватност или за прикриване на ситуацията от страна на образователната институция.

5. От страна на психолога на образователната институция или от външен доставчик на социална услуга се извършва **групова работа с децата/учениците** от групата/класа, за въздействие върху вътрешната мотивация и преодоляване на негативни отношения помежду им.

6. Организира се и се провежда **извънредна родителска среща**, на която присъства ръководството на образователната институция, класен ръководител, психолог, като се канят и експерти – представители на: Регионалното управление на образованието, на отдел „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ към АСП, на общината (или на Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните), като може да се използва и експертния ресурс на Държавната агенция за закрила на детето за оказване на методическа подкрепа. По този начин родителите се

привличат като страна в процеса по вземане на решение в интерес на всички деца. На срещата следва да се напомни задължението им за неразгласяване вкл. и в социалните мрежи на лични сведения и данни за дете.

7. Класният ръководител/учителят **информира родителите за резултатите** от предприетите действия.

8. Ръководството на образователната институция съдейства за предоставяне на **методическа помощ и супервизия на учителите.**

Последваща подкрепа след ситуацията на инцидент

1. След преодоляване на кризисната ситуация от страна на психолога продължава работа със средата, в която е детето/ученикът, до отпадане на рисковете с:

- ✓ класният ръководител/учителят;
- ✓ семейството – за продължаване на работата с детето и в семейната среда;
- ✓ връстниците – групова работа за промяна на нагласите, за споделяне и за подкрепа.

2. Класният ръководител/учителят в детската градина регулярно информира ръководството на образователната институция и родителите на детето/ученика за резултатите от предприетите и последващи действия.

3. **Отделът „Закрила на детето“** по местопребиваване на детето чрез свой определен представител (социален работник), **информира образователната институция** с доклада по работата си и резултатите от ползваната социална услуга от страна на детето/ученика.

IV. Уведомяване от работещите на територията на образователните институции за нуждата от закрила на дете (Задължение за съдействие по чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето).

Всяко лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми една от следните институции:

- ✓ Дирекция "Социално подпомагане"/отдел „Закрила на детето“ (структури към Агенцията за социално подпомагане),
- ✓ Министерството на вътрешните работи
или
- ✓ Държавната агенция за закрила на детето.

Достатъчно е уведомяване на една от трите институции. Това задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна.

Важно! Следва да се има предвид, че при постъпване на сигнал в Държавната агенция за закрила на детето, че дете се нуждае от закрила, **председателят ѝ го препраща незабавно в отдел "Закрила на детето"** в дирекция "Социално подпомагане" по настоящ адрес на детето за извършване на социално проучване и предприемане на мерки за закрила, в изпълнение на разпоредбата на чл. 7, ал. 3 от Закона за закрила на детето⁹. **Дирекция „Социално подпомагане“ е органът за закрила на местно ниво, чиито служители работят на терен с децата и техните семейства. Приложение 2. Схема на задължението за съдействие по чл. 7, ал. 1 и ал. 2 от Закона за закрила на детето и свикване на мултидисциплинарния екип за взаимодействие при сигнал за дете, жертва на насилие или в риск от насилие.**

⁹ Чл. 7, ал. 3 от Закона за закрила на детето; „При постъпване на сигнал в Държавната агенция за закрила на детето, че дете се нуждае от закрила, председателят ѝ го препраща незабавно в отдел „Закрила на детето“ в дирекция „Социално подпомагане“ по настоящ адрес на детето.“

За улеснение на служителите от образователните институции и социалните служби данните, необходими за подаване на сигнал са описани във формуляр в *Приложение 1*.

Съдействие от Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД)

ДАЗД осъществява методическа подкрепа и обучения на професионалистите, работещи с деца, чрез разработване на указания, методики, ръководства и помагала, свързани с дейностите по закрила и гарантиране на правата на детето. Примери в тази посока са: **Практически насоки за работещите в образователната система за подкрепа на детето в ситуации на раздяла и конфликт между родители** (за работещите специалисти в детските градини и училищата; **Правила за безопасност на децата и учениците в компютърната мрежа, детската градина, училището и в интернет**; **Помагало по превенция на насилието за училищната мрежа и детската градина**. Към настоящия документ: *Приложение 3. Помагало по превенция на насилието за училищната мрежа и детската градина*.

При възникване на критично събитие и ситуация с дете (опасна или рискова, характеризираща се с пострадали или загинали лица; тежки травми на деца) ДАЗД организира **кризисна интервенция**.

При случаи, по които са ангажирани множество институции и при повторемост на жалби и сигнали за неразрешени случаи с деца, ДАЗД организира **междуинституционални работни срещи**. На тях се предлагат решения за комплицираните ситуации.

При съмнения за пропуски, неудовлетвореност от взети решения в работата на съответните институции, довели до нарушаване на права на дете, може да се подаде сигнал до Държавната агенция за закрила на детето, която може да даде конкретни указания, да **извърши мониторинг или контрол** чрез организиране на проверки за спазване правата на детето от всички държавни, общински и частни училища, детски градини и ясли, центровете за подкрепа за личностно развитие, лечебни заведения, дирекции "Социално подпомагане" (ОЗД), доставчици на социални услуги за деца и на юридически лица с нестопанска цел, работещи в сферата за закрила на детето, и при установяване на нарушение председателят на Агенцията дава задължителни предписания за отстраняването им, придружени с писмени методически указания и механизъм за взаимодействие между отговорните институции.

ВАЖНО!

✓ **Работещите в детската градина и училището създават и изпълняват единна политика на нулева толерантност към насилието към деца във всичките му форми.**

✓ **Водещ е примерът за поведение, ред, правила и взаимоотношения на педагогическия и непедагогическия персонал в детската градина и училището, които спазват Етичният кодекс на работещите с деца (приет на Национален съвет на закрила на детето към ДАЗД през 2003 г.), неизменна част от длъжностната характеристика.**

✓ **Ръководството на образователната институция съблюдава и контролира спазването на етичните норми, правилници, кодекси на общността и отговаря за организация на образователния процес в дух на позитивност, доброта и ценности между всички участници – деца, служители и родители.**

✓ **Ръководството на образователната институция следва да предприеме необходимите действия за запознаването/прилагането на настоящите **Практически****

насоки от служителите, както и за запознаване на всеки новоназначен служител с тях, и периодичното им проследяване.

Важен фактор за превенция на инцидентите и ситуации на насилие в образователните институции е познаването и спазването на определените задължения на работещите с деца в Етичния кодекс на работещите с деца, утвърден от Националния съвет за закрила на детето през 2003 г.:

„Задължавам се да:

- 1. уважавам уникалността и потенциала на всяко дете.*
- 2. работя в най-добрия интерес на детето.*
- 3. В работата си в никакъв случай да не използвам физически наказания и възпитателни методи, уронващи достойнството на детето.*
- 4. уважавам и подкрепям семействата при отглеждане и възпитание на децата.*
- 5. уважавам колегите и да ги подкрепям и насърчавам в изпълнение на етичните правила /кодекс/.*
- 6. поддържам висок стандарт на професионално поведение, като постоянно обогатявам знанията и уменията си.*
- 7. служа като застъпник на детето и семейството в общността и обществото.“*

**ФОРМУЛЯР ЗА УВЕДОМЯВАНЕ ЗА ИНЦИДЕНТ/НАСИЛИЕ С ДЕТЕ
НА ОТДЕЛ „ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО“
КЪМ ДИРЕКЦИЯ „СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ”**

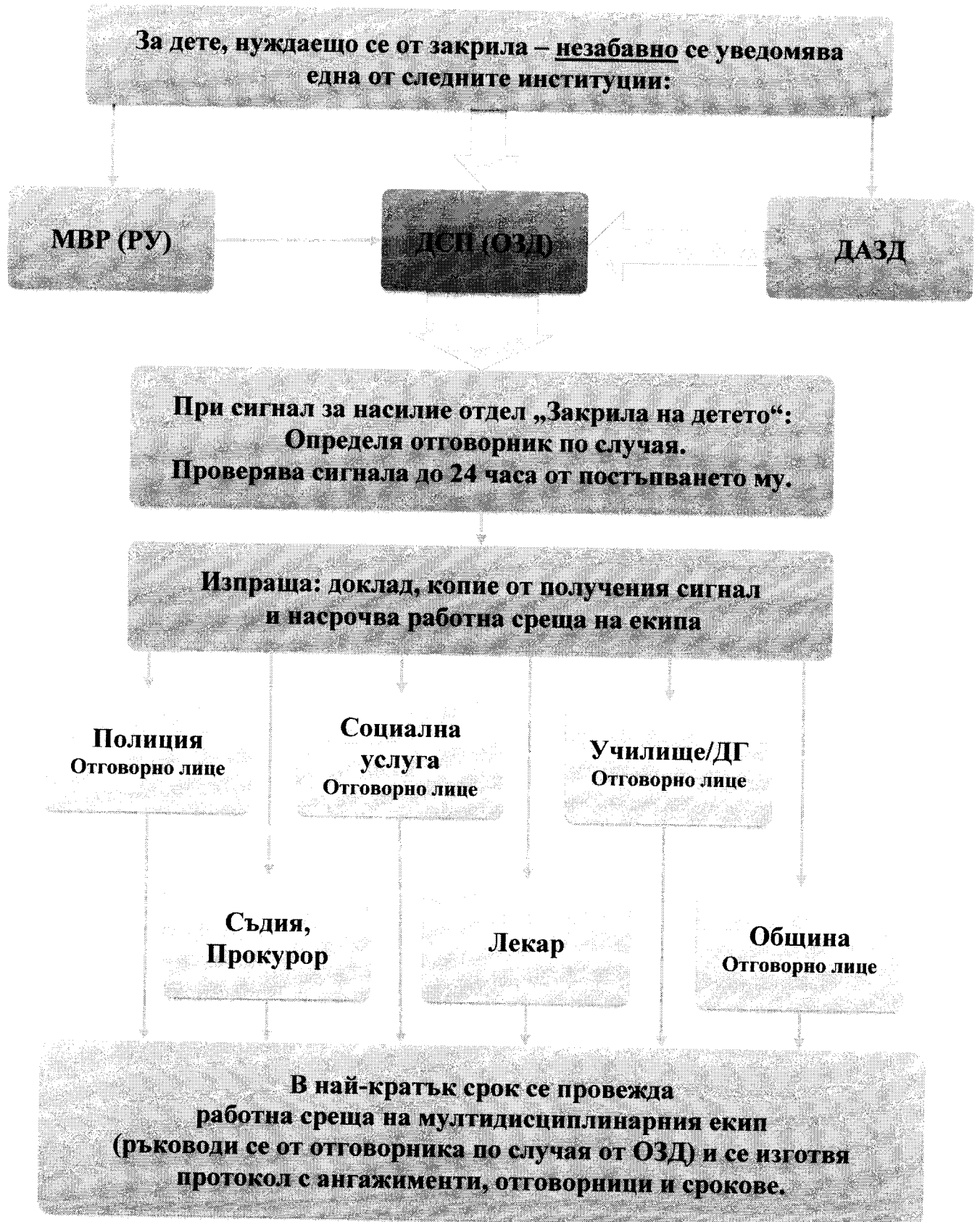
Изх. №...../.....г.

1. Дата на инцидента/насилието:
2. Място, където се е случило инцидентът/насилието:
а) вътре в училището/детската градина; б) в двора; в) извън територията на училището/детската градина; г) друго.....
3. Време на извършването:
а) преди часовете; б) по време на часовете (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7)/по време на занятията в детската градина; в) в междучасието/в свободен режим; г) в заниманията по интереси в ПИГ; д) след часовете/след заниманията.
4. Начин на откриване:
а) лично; б) докладвано от друг; в) съобщено по телефон; г) друго.....
5. Участници в инцидента (име, презиме и статут на лицата в училището/ДГ)
.....
.....
6. Инцидентът/насилствената ситуация се случва за:
а) първи път; б) повече от веднъж.
7. Кратко описание на ситуацията/инцидента:
.....
.....
.....
8. Описание на предприетите действия:
.....
.....
.....
9. Постоянен адрес на детето:
.....
10. Данни (име, адрес и телефон) на родител (настойник/попечител/лице, полагащо грижи за детето):
.....
.....
11. Име на социалния работник от отдел „Закрила на детето”, приел устно сигнала:
.....

Име:

Подпис:

Схема на задължението за съдействие по чл. 7, ал. 1 и ал. 2 от Закона за закрила на детето и свикване на мултидисциплинарния екип за взаимодействие при сигнал за дете, жертва на насилие или в риск от насилие

**ПОМАГАЛО ПО ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО
ЗА УЧИЛИЩНАТА МРЕЖА И ДЕТСКАТА ГРАДИНА**

Ролята на училището/детската градина. Организация на изграждане на социални стереотипи с цел преодоляване на насилието в ДГ/училището.

Насилието над деца е изключително сериозен проблем, значимостта на който се определя както от разпространението му, така и от тежките последици, които може да окаже върху детското развитие.

Последиците върху развитието зависят в голяма степен от продължителността на периода, в който детето е изложено на насилие, и от подкрепата, която получава за справяне с травмата.

Това определя голямото значение на *ранното разпознаване* на децата, които са жертви на насилие.

Училището/детската градина може да изиграе изключително важна роля в тази насока, тъй като в него децата прекарват голяма част от времето си. Учителите, педагогическият съветник, училищният психолог, медицинският специалист в училище/детската градина са значими фигури в живота на децата. Често те са първите, които могат да забележат симптомите на преживяното насилие. Важно е, при разпознаване на белези на насилие върху дете, да се сигнализираат органите по закрила и да им съдействат, като в същото време оказват непрекъсната подкрепа на детето, за да се защити неговата сигурност и безопасност.

Първата задача е да се окаже подкрепа на детето, като се създаде с него връзка на доверие и благоприятна обстановка, в която да бъде изслушано и да се разговаря с него. Целта е детето да не бъде изолирано и да не се чувства заплашено в училище/детската градина. С оглед осъществяване на навременни действия и превенция на повтарящо се насилие, работещите в образователните институции следва да бъдат запознати с индикаторите на различните видове насилие.

Насилие над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална; среда.

Същност. Индикатори.

Представените индикатори за различните видове насилие могат да подпомогнат специалистите да идентифицират децата, които са станали жертва на насилие, с цел да предотвратят неговото повтаряне, а също и да дадат възможност за оказване на своевременна помощ с цел намаляване на вредните ефекти от преживяната травма. При тези случаи намесата на специалистите започва едва след като насилието се е случило. Много по-добре е да се работи превантивно, за да не се допусне насилието.

Един от начините за превенция на насилието е установяването на факторите, които са рискови за възникване на насилие. Определени характеристики на детето, на средата, в която се отглежда и възпитава, увеличават опасността от насилие. Затова е много важно своевременно да се идентифицира наличието на тези рискови фактори, и да се работи за намаляване на риска от насилие.

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА БЕЛЕЗИТЕ ЗА НАСИЛИЕ НАД ДЕЦА

Физическо насилие

Физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето“.

Физическото насилие може да включва:

- Ритане.
- Удряне, биене с юмрук или побой върху детето.
- Изгаряне.
- Попарване, изгаряне с пара.
- Удряне чрез предмет, например колан, точилка.
- Душене или задушаване на детето.
- Отравяне.
- Разтърсване на детето със сила, омраза.
- Одраскване на детето с нокти, щипане или извиване, изкълчване на части от тялото на детето.
- Скубане, стискане или смачкване на части от тялото на детето.
- Хвърляне, блъскане на детето, например в стената или в пода.
- Хвърляне на предмет или предмети по детето.
- Пронизване, порязване.
- Разтърсване на детето със сила, омраза.
- Одраскване на детето с нокти, щипане или извиване, изкълчване на части от тялото на детето.
- Скубане, стискане или смачкване на части от тялото на детето.
- Хвърляне, блъскане на детето, например в стената или в пода.
- Хвърляне на предмет или предмети по детето.
- Пронизване, порязване.

Разпознаване на физическото насилие.

Физически индикатори:

Следните физически белези могат да ни насочат към подозрения за физическо насилие:

- Натъртени места с формата на пръсти върху тялото, ръцете и краката, които могат да бъдат индикация за това, че детето е било силно стискано.
- Натъртвания, които имат форма на ръка или друг предмет, с който детето може да е било ударено.
- Натъртвания по бузите, особено при бебетата, понякога съпроводени от нарушения на дермата, което може да е индикация, че детето е било стискано за лицето докато е било хранено насила или в опити да бъде спряно плачът му.
- Натъртвания, причинени по различно време, напр. с различен цвят.
- Натъртвания по малко бебе, което още не може да ходи.
- Малки кръгли изгаряния, които може да са причинени от цигара. Случайните изгаряния от цигара са по-малко дълбоки и повече оформени като попова

лъжичка. Множество изгаряния от цигара.

- Насинени очи, особено когато обясненията са незадоволителни, например за падане върху равна повърхност.

- Изгаряния на необичайни места, или с добре очертана форма. Случайните изгаряния обикновено са с неправилна форма. Понякога е възможно в изгореното място да се види формата на горещия източник, например с реотан на електрическа печка.

- Следи от ухапване. Те могат да бъдат причинени от друго дете, но лекарите обикновено могат да направя разлика между ухапване от дете и ухапване от възрастен.

- Вътрешните травми могат да предизвикат болка, треска, повръщане, безпокойство и затруднения при дишането.

- Счупванията на кости могат да доведат до неправилно седене или стоене на детето, до неспособност да с придвижва лесно, държане на крайниците в необичайно положение и общ вид, показващ, че детето изпитва болка.

- Травмите по главата могат да предизвикат сънливост, вялост, припадъци, повръщане, изпадане в безсъзнание и кома. Детето може да бъде мълчаливо, бледо или посиняло, и да има нездрав общ вид. Очите на детето може да блуждаят. Разтърсването на малкото дете може да причини тежки увреждания на мозъчните обвивки, водещи до кръвоизливи, които могат да причинят мозъчни увреждания или смърт.

- Неправдоподобни или объркани обяснения за травмите.

- Нелекувани травми.

Поведенчески индикатори:

- ✓ децата се обезпокояват от контакт с възрастен;
- ✓ разстройват се, когато плаче друго дете;
- ✓ крайности в поведението - агресивност или пасивност;
- ✓ страх да се прибере вкъщи;
- ✓ лежат притихнали, изучавайки обкръжението;
- ✓ празно или студено вторачване;
- ✓ отговарят едностранно на въпроси;
- ✓ прекадена отстъпчивост и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- ✓ детето играе агресивно като често наранява връстниците си;
- ✓ имат лоша представа за себе си - смятат, че са заслужили насилието, понеже те самите са лошите.

Към съмнения за физическо малтретиране могат да насочат и някои факти, свързани с търсенето на медицинска помощ във връзка с травми на детето, като:

- ✓ необяснимо отлагане на търсенето на медицинска помощ;
- ✓ противоречия в съобщаваната история на нараняването;
- ✓ история, несъвместима с физическите находки;
- ✓ история за други съмнителни увреждания;
- ✓ родителят прехвърля отговорността за увреждането върху друго лице; родителят обяснява, че детето само се е наранило;
- ✓ многократни посещения на детето в различни медицински служби, поради наранявания;
- ✓ детето обвинява родителя за нараняванията.

Тези факти могат да бъдат забелязани най-често от личния лекар или други медицински лица, от които е потърсена помощ.

Психическо насилие

Психическото насилие включва всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, каквито са подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение. Психическо насилие може да бъде и неспособността на родителя, настойника и попечителя иди на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

Често като синоними на психическо насилие се използват термините емоционално насилие или емоционално малтретиране.

Психическото насилие може да включва:

- Вербално насилие – обиди, негативни сравнения, грубо отношение.
- Отхвърляне и безразлично отношение.
- Липса на топлина и физически контакт, например прегръдка.
- Непрекъснато критикуване.
- Да се казва на детето, повтарящо се или непрекъснато, че то не е желано, не е обичано, не е искано и че не го приемат такова, каквото е.
- Да се разказва на други хора за грешките на детето, за негови провали, несправия.
- Държането и отношението към детето да е като към по-малко важно, неструващо, малоценно в сравнение с другите деца в семейството.
- Игнорирането на детето, незабелязването му, да не се говори/разговаря с него, да се говори пред него и за него все едно, че то в момента го няма.
- Отричането на постиженията на детето.
- Непрекъснато подозиране и обвиняване на детето, например то да бъде държано отговорно и да бъде обвинявано за поведението или действията, за случващото се на други деца или на възрастен.
- Сплашване на детето/заплашването му.
- Осмиване, иронизиране и непрекъснато подиграване с детето.

Психическото насилие е едно от най-трудно доказуемите. Поради тази причина може да се приеме, че психическо насилие се случва, когато детето е подложено на непрекъснати атаки и емоционално наранявано от страна на възрастните, т.е. не става въпрос за изолиран инцидент. То причинява дълготрайно увреждане на емоционалното развитие на детето.

Индикатори, които могат да насочат към възможно психическо насилие:

- Детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си и да е резервирано към възрастните.
- Агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, например упорито непослушание, преднамерено цапане или подмокряне, агресивност към другите деца.
- Нарушаване на модела на хранене и сън.
- Избухвалия и изблици, които са необичайни за възрастта и нивото на развитие на детето.
- Изоставане на развитието, при което детето желае да се държи или да бъде третирано като по-малко дете, например подмокряне в леглото.
- Бягане или криене.
- Неучастие в заниманията в детската градина или в училище, загуба на доверие и ниска самооценка.
- Самозанемаряване, например постоянно обличане на едни и същи дрехи, отказ да сресва косата си.
- Психосоматични болести.
- Неотделяне от възрастен, различен от родителите на детето, резервираност

и страх от родителите или лицата, които полагат грижи.

- Детето не се развива пълноценно, например забавено физическо развитие, тегло и ръст под норма; нездрав общ вид.
- Злоупотреба с алкохол и медикаменти.
- Бягане от училище.
- Самонараняване.

Сексуално насилие

Сексуалното малтретиране на деца включва всяко едно сексуално поведение или действие, посредством което възрастният използва детето за свое собствено сексуално задоволяване. Детето може принудено или насилва въввлечено в сексуални действия, като то може да е твърде незряло, за да разбере напълно естеството на тези дейности, в които участва. Детето може да бъде подкупено или заплашено, разказва, да не разкрива насилието.

Сексуалното малтретиране може да включва:

- Сексуални полови отношения (сексуален акт), включително вагинално или орално проникване. Изнасилване.
- Мастурбиране на детето или на възрастния посредством детето.
- Орален секс върху детето или чрез детето.
- Докосване, галене или целуване на детето със сексуален характер и с цел сексуално задоволяване.
- Детска порнография, включваща въвличането на децата в сексуални действия с други възрастни, с друго, може и с животни или други обекти, като тези действия се записват на видео, филмова лента или на фотографска техника с цел или възможност за тяхното продаване или разпространяване по друг начин.
- Детска проституция, която въвлича детето в сексуални действия с голям брой партньори, които плащат.
- Показване на детето на порнографски материали с цел сексуалната стимулация на детето.
- Въвличане на дете в сексуални действия с други възрастни или деца с цел сексуалното задоволяване на възрастен човек.
- Неприлично/цинично излагане, показване на детето (може да бъде инцидентно, непостоянно).

Разпознаване на сексуалното малтретиране

- Възпаления, зачервявания, охлузвания и порязвания около гениталиите или ануса.
- Болка или дразнене около вагината или пениса, или ануса.
- Неудобство или трудност при вървене или седене.
- Течение или кървене от вагината или пениса.
- Болка по време на уриниране.
- Нежелание за преобличане (в часовете по физкултура) или ходи с едни и същи дрехи дълго време.
- Натрапливости за замърсеност, отбягване на банята, или обратно – непрекъснато миене или къпане.
- Сексуални познания и/или поведение, които изглеждат необичайни за възрастта и степента на зрялост на детето.
- Сексуални игри с други деца, които показват прекалено задълбочени познания.
- Бягство, тревога, отчаяние.

- Страх от определени възрастни, избягване на другите деца..
- Разиграване на сексуални сцени чрез игра или рисунки,
- Инфантилно поведение, например смучене на пръсти, подмокряне на леглото, страх от тъмнината.
- Гняв, враждебност, агресия към възрастните и другите деца.
- Влошаване на поведението и успеваемостта в детската градина или училището.
- Смушения в съня и храненето.
- Изричане на лъжи.
- Необясними или психосоматични болести.
- Честа мастурбация.
- Поведение, характеризиращо се с избухвания; поведение, насочено към привличане на вниманието; развита фантазия, истерични изблици, избухвания в плач.
- Разкриване на някой възрастен на частично или неубедително описание на малтретирането, което може впоследствие да бъде оттеглено.
- Промискуитет (многобройни безразборни полови контакти), бременност, предавани по полов път болести.

Пренебрегване

Пренебрегване е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Като синоними често се използват „неглижиране“ или „занемаряване“.

Пренебрегване се появява, когато родителите, настойника или попечителя или на лицето, което полага грижи за детето не могат да задоволят и посрещнат базисните потребности на детето, като например осигуряване на подходяща храна, подслон, топлина, хигиена и медицински грижи. Детето може, също така, да бъде неглижирано чрез липсата на адекватно наблюдение, внимание и контрол.

Разпознаване на пренебрегването:

Физически индикатори

- Незадоволително физическо развитие, тегло и ръст под нормата за възрастта на детето.
- Детето може да изглежда слабо и да има нездрав общ вид.
- Детето може да е апатично, бледо и със запуснат вид.
- Ниска хигиена, например мръсни, вмирисани дрехи, некъпано тяло и коса, силни обриви.
- Липса на интерес, трудности при стимулирането.
- Чести детски болести, например настинки, кашлици, диария.
- Болести и травми, за които не са положени грижи, например нелекувани инфекции.
- Неподходящо облекло.
- Детето е гладно, преяжда, когато получи храна.
- Умора.

Поведенчески индикатори:

- Неглижираните деца още към 2-годишна възраст са апатични към комуникации.
- Лесно се фрустрират.

- Във възрастта към 3-4 години се очертава ниска самооценка и ниско самочувствие.
- Не реагира адекватно на общуването на възрастните или търси безразборно внимание от възрастните.
- Внезапно и забележимо подобрене във всички аспекти на поведението и вида на детето, при промяна на грижите за него.

Изключително рядко се срещат случаи на деца, пострадали само от един вид насилие. Например, децата, които са физически и/или сексуално малтретирани, обикновено страдат и от емоционално малтретиране като загуба на доверието във възрастните и ниска степен на самочувствие и вяра в себе си.

За информиране и превенция на насилието в класната стая и кабинетите в детската градина и училището следва да се:

- ✓ поставят информационни и интерактивни материали и табла, които да съдържат знания за видовете насилие и последиците за децата;
- ✓ създадат ясни правила за поведение, ред и позитивна комуникация.

Законодателство

Правото на детето на закрила срещу насилие е дефинирано в чл. 11 на Закона за закрила на детето и чл. 19, т. 1 от Конвенцията на ООН за правата на детето.

В Закона за закрила на детето е регламентирано и задължението на всеки, на когото стане известно, че дете се нуждае от закрила, да сигнализира органите за закрила на детето.¹⁰

Къде може да се подаде сигнал?

Конкретните мерки по закрилата на децата, включително и от насилие, се осъществяват от дирекция „Социално подпомагане“ към АСП, в която има Отдел за закрила на детето, в който работят социални работници. Това са службите, които работят на терен с децата и техните родители. Сигналят за дете в риск се поема от служителите по местоживееене на детето, а при липса на информация за компетентната дирекция, може да се потърси съдействие и на дирекция „Социално подпомагане“ по адрес на детската градина или училището, в което учат. Броят на дирекциите „Социално подпомагане“ са 147 на брой. Информация за всяка една от тях – ръководител, адрес, телефон за връзка, може да бъде намерена на официалната електронна страница на Агенцията за социално подпомагане, чиито териториални структури са www.asp.government.bg.

Сигнал може да бъде подаден и в Районно управление на МВР или на Националната телефонна линия за деца 116 111, който се поддържа и мониторира от Държавната агенция за закрила на детето или на стационарните телефони, в приемна, по електронна поща на Агенцията. Информация за координати за връзка могат да бъдат намерени на официалната електронна страница www.sacp.government.bg.

¹⁰ Из Закона за закрила на детето „Чл. 7. (1) (Доп. - ДВ, бр. 36 от 2003 г.) Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане“. Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

(2) Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна.”

При подаване на сигнал в Държавната агенция за закрила на детето, той своевременно се подава за пряка работа с детето и семейството към Дирекцията „Социално подпомагане“ и социалните им работници в Отдел „Закрила на детето“ по местоживеене (към Агенцията за социално подпомагане/АСП).

Кой може да подаде сигнал?

Сигналят може да бъде подаден от самото дете, родителите, физически лица, юридически лица, както писмено, така и устно. По принцип анонимни сигнали не се разглеждат, но това не важи за случаите, отнасящи се за насилие над дете.

Отговорности на сътрудничество с родителите – задължения и установяване на равновесие в отношенията след случая на насилие

Родителите следва да бъдат привлечени като активни партньори за преодоляване на последиците от преживяно насилие от детето им. Училището/детската градина е необходимо да поддържат непрекъснат контакт с тях, да обменят информация за положението на детето, да предложат адекватна подкрепа чрез оказване на психологическа и/или друг вид подкрепа.

Препоръчителен вариант е провеждането на родителска среща с двамата родители на детето, на която открито да се дискутира случая и мерките, които е необходимо да се предприемат за предотвратяване на други случаи на насилие. В този случай следва да се направи възможното за запазване на самоличността на извършителя и пострадалото дете, да не се стигматизира дадено дете като „лошо“, да се избегне повторната виктимизация на детето-жертва. Съпътстващи форми са провеждането на анкетно допитване и/или на кампании с участието и на родителите и всички заинтересовани страни и партньори на общността на образователната институция с активното участие на децата. Това не е препоръчително в случаите на сексуално насилие (блудство) или друг вид специфично насилие, чието обсъждане може да засегне честта и достойнството на детето.

Въвеждането и спазването на конкретни ред и правила на етично общуване в общността деца-родители-служители е важен гарант за превенция на инцидентите и ситуацията с насилие в образователните институции. Лидерството в този процес е на учителската общност, която следва да бъде пример за морал и положително взаимодействие между страните.